

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΟΥ BESTSELLER *ΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ 100 ΧΡΟΝΙΑ*

ΤΖΟΡΤΖ ΦΡΗΝΤΜΑΝ

.....

ΣΗΜΕΙΑ ΑΝΑΦΛΕΞΗΣ

**Η ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΗ ΚΡΙΣΗ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ**

ΣΗΜΕΙΑ ΑΝΑΦΛΕΞΗΣ

Η Αναδυόμενη Κρίση στην Ευρώπη

Σειρά: Γεωπολιτική
Τίτλος πρωτοτύπου: Flashpoints
Συγγραφέας: George Friedman
Μετάφραση: Πηνελόπη Τριαδά
Επιμέλεια: Ανθή Ροδοπούλου

Σελιδοποίηση-Εκπόνηση εξωφύλλου: Έλενα Ματθαίου

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη. Νόμος 2121/1993 και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

Copyright ©2015 George Friedman
©2015: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΝΑΛΙΟΣ
Σόλωνος 136, Αθήνα 106 77
Τηλ.: 210 3829339-210 3803925, Φαξ: 210 3829659
e-mail: sales@enalios.gr
www.enalios.gr

ISBN: 978-960-536-536-3

ΤΖΟΡΤΖ ΦΡΗΝΤΜΑΝ

ΣΗΜΕΙΑ ΑΝΑΦΛΕΞΗΣ

Η Αναδυόμενη Κρίση στην Ευρώπη

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ:

Πηνελόπη Τριαδά

*Το βιβλίο αυτό αφιερώνεται
στην αδελφή μου, Άγκι*

Ύμνος στην Καταδικασμένη Νιότη

Ποιές πένθιμες καμπάνες χτυπούν γι' αυτούς που πεθαίνουν σαν πρόβατα;

Μόνο η τεράστια οργή των όπλων

Μόνο το γρήγορο κροτάλισμα των πολυβόλων που τραυλίζουν

Μπορεί να απαγγείλει τις βιαστικές δεήσεις τους.

Κανένας χλευασμός τώρα γι' αυτούς· καμμία προσευχή, ούτε καμπάνες

Ούτε κάποια θρηνητική φωνή εκτός από τις χορωδίες,

Τις στριγκές, αλαλιασμένες χορωδίες από το κλάμα των οβίδων,

Και τις σάλπιγγες που τους καλούν από θλιμμένες κοιμητείες.

Τί κεριά να κρατηθούν για να τους κατευοδώσουν;

Όχι στα χέρια αγοριών, αλλά στα μάτια τους

Θα λάμπουν οι ιερές σπίθες των αποχαιρετισμών.

Τα χλομά μέτωπα των κοριτσιών θα είναι τα καλύμματα

των φερέτρων τους.

Τα λουλούδια τους, η τρυφερότητα των υπομονετικών μυαλών,

Και κάθε αργό σούρουπο, μια κουρτίνα που πέφτει.

Γουίλφρεντ Όουεν

Σκοτώθηκε στη Σαμπρ, 4 Νοεμβρίου 1918

Περιεχόμενα

Κατάλογος Εικόνων	13
Πρόλογος	15

Πρώτο Μέρος: Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΜΟΝΑΔΙΚΟΤΗΤΑ

1. Μια Ευρωπαϊκή Ζωή	33
2. Η Έφοδος της Ευρώπης στον Κόσμο	69
3. Ο Κατακερματισμός του Ευρωπαϊκού Νου	101

Δεύτερο Μέρος: Η ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΙΑ

4. Σφαγή	127
5. Εξάντληση	165
6. Οι Αμερικανικές Ρίζες της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης	189
7. Κρίση και Διχασμός	219

Τρίτο Μέρος: ΣΗΜΕΙΑ ΑΝΑΦΛΕΞΗΣ

8. Οι Πόλεμοι του Μάαστριχτ	247
9. Το Γερμανικό Ζήτημα για Άλλη μία Φορά	273
10. Ευρωπαϊκή Ηπειρωτική Χώρα και Χερσόνησος	295
11. Η Ρωσία και οι Παραμεθόριοί της	311

12. Η Γαλλία, η Γερμανία και οι Αρχαίες Παραμεθόριοί τους	341
13. Η Μεσογειακή Ευρώπη ανάμεσα στο Ισλάμ και στη Γερμανία	367
14. Η Τουρκία στην Άκρη	395
15. Η Βρετανία	419
16. Συμπέρασμα	441
Ευχαριστίες	457

Κατάλογος Εικόνων

Σάγρες	70
Η εξάπλωση του Ισλάμ	76
Οι διαδρομές του Δρόμου του Μεταξιού	79
Η πορτογαλική εξερεύνηση της Δυτικής Αφρικής	82
Οι παγκόσμιες αυτοκρατορίες της Ευρώπης το 1914	128
Η οικονομική ανάπτυξη της Δυτικής Ευρώπης μεταξύ 1820-1913	132
Η Ευρώπη μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	138
Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου	172
Η ιστορία της ευρωπαϊκής ενοποίησης	206
Οι χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που χρησιμοποιούν το ευρώ	214
Η ανεργία στην Ευρώπη το 2013	234
Τα Βαλκάνια	252
Ο Καύκασος	265
Παραμεθόριοι ανάμεσα στη Ρωσία και την ευρωπαϊκή χερσόνησο	296
Παραμεθόριοι ευρωπαϊκής ηπειρωτικής χώρας-χερσονήσου: Πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	302
Παραμεθόριοι ευρωπαϊκής ηπειρωτικής χώρας-χερσονήσου: Κατά τον Ψυχρό Πόλεμο	303
Παραμεθόριοι ευρωπαϊκής ηπειρωτικής χώρας-χερσονήσου: Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο	303
Σημαντικοί ευρασιατικοί αγωγοί	312
Βέλγιο, Λουξεμβούργο και Ολλανδία	345
Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία το 117 μ.Χ.	369
Η Οθωμανική Αυτοκρατορία	397
Η Τουρκία	407

Πρόλογος

Ανάμεσα στο 1914 και το 1945, περίπου εκατό εκατομμύρια Ευρωπαίοι πέθαναν από πολιτικές αιτίες: πολέμους, γενοκτονίες, εκκαθαρίσεις, σκόπιμη λιμοκτονία, και διάφορες άλλες. Αυτός ο αριθμός νεκρών θα ήταν υπερβολικός οπουδήποτε, σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή. Και ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακός στην Ευρώπη, η οποία, τα προηγούμενα τετρακόσια χρόνια, είχε κατακτήσει συλλογικά το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου και είχε αναδιαμορφώσει τον τρόπο που αντιλαμβανόταν η ανθρωπότητα τον εαυτόν της.

Η κατάκτηση του κόσμου συνοδευόταν από τη μεταμόρφωση της καθημερινής ζωής. Κάποτε, η μουσική ήταν κάτι που μπορούσες να ακούσεις μόνο αν ήσουν παρών. Η στοιχειώδης παιδεία ήταν άωφελη κατά το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας, καθώς τα βιβλία σπάνιζαν και δεν υπήρχε πρόσβαση σε αυτά. Τώρα το σκοτάδι είχε υποταχθεί στην ανθρώπινη βούληση. Οι άνθρωποι ζούσαν τα διπλάσια χρόνια απ' ό,τι πριν και οι γυναίκες δεν πέθαιναν πλέον στη

γέννα τόσο συχνά. Είναι δύσκολο να κατανοήσουμε μέχρι ποιόν βαθμό η Ευρώπη είχε μεταμορφώσει, έως το 1914, τον ιστό της ζωής, όχι μόνο στα σύνορά της, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο.

Φανταστείτε ότι παρακολουθείτε το 1913 ένα κοντσέρτο σε κάποια ευρωπαϊκή πρωτεύουσα. Στο πρόγραμμα, Μότσαρτ και Μπετόβεν. Μπορεί να είναι μια κρύα χειμωνιάτικη νύχτα, αλλά η αίθουσα είναι κατάφωτη και ζεστή, με γυναίκες ντυμένες κομψά αλλά ελαφριά. Μες στη μεγαλόπρεπη αίθουσα, ο χειμώνας έχει εξοριστεί. Ένας από τους άνδρες μόλις έστειλε ένα τηλεγράφημα στο Τόκιο, παραγγέλλοντας μετάξια που θα καταφθάσουν στην Ευρώπη μέσα σε έναν μήνα. Ένα άλλο ζευγάρι ταξίδευε εκατόν εξήντα χιλιόμετρα σε τρεις ώρες με το τρένο για να παρακολουθήσει το κοντσέρτο. Το 1492, όταν ξεκίνησε η περιπέτεια της Ευρώπης, τίποτε απ' όλα αυτά δεν ήταν δυνατόν.

Το να παίζει Μότσαρτ και Μπετόβεν μια σπουδαία ευρωπαϊκή συμφωνική ορχήστρα είναι κάτι το απaráμιλλο. Ο Μότσαρτ σου επιτρέπει να ακούς ήχους που δεν σχετίζονται με αυτόν τον κόσμο. Ο Μπετόβεν συνδέει κάθε ήχο με μια στιγμή της ζωής. Κάποιος που ακούει την Ενάτη Συμφωνία του Μπετόβεν θα πρέπει να σκέφτεται την επανάσταση, τη δημοκρατικότητα, τη λογική και, για να πούμε την αλήθεια, τον άνθρωπο σαν Θεό. Η τέχνη της Ευρώπης, έμφυτη και ανυπέρβλητη, η φιλοσοφία και η πολιτική οδήγησαν την ανθρωπότητα σε ένα μέρος στο οποίο δεν είχε ξαναπάει. Πολλοί ένιωθαν σαν να βρίσκοντο στις πύλες του Παραδείσου. Νομίζω ότι, αν ζούσα τότε, το ίδιο θα ένιωθα κι εγώ.

Κανείς δεν περίμενε ότι αυτή η στιγμή θα ήταν το προοίμιο για την Κόλαση. Τα επόμενα τριάντα ένα χρόνια, η Ευρώπη κατακερματίστηκε. Όλα αυτά που την είχαν κάνει

σπουδαία –η τεχνολογία, η φιλοσοφία, η πολιτική– στράφηκαν ενάντια στους Ευρωπαίους ή, για την ακρίβεια, οι Ευρωπαίοι τα έστρεψαν ο ένας ενάντια στον άλλον και ενάντια στον εαυτόν τους. Στο τέλος αυτής της τριακονταετίας, η Ευρώπη είχε γίνει ένα νεκροταφείο από κατεστραμμένες πόλεις και καθημαγμένες ζωές. Η κυριαρχία της στον κόσμο είχε ραγίσει. Η *Ωδή στη Χαρά*, από την Ενάτη Συμφωνία του Μπετόβεν, δεν ήταν πια ένας εορτασμός της ευρωπαϊκής ζωής, αλλά μια λαιμοψαγή για τις βλέψεις της.

Η Ευρώπη δεν είναι η μοναδική περίπτωση ως προς αυτό. Και άλλοι πολιτισμοί έχουν βιώσει αναταραχές, πολέμους και αγριότητες. Αλλά το απροσδόκητο ξέσπασμά τους, η ένταση, η ταχύτητα και οι συνέπειές τους για όλο τον κόσμο καθιστούν την ευρωπαϊκή περίπτωση ξεχωριστή. Και ακόμη πιο ξεχωριστό είναι το γεγονός ότι αυτός ο συγκεκριμένος πολιτισμός ήταν ικανός για αυτοκαταστροφή. Ίσως να υπήρχαν κάποιες ενδείξεις στη σκληρότητα του αποικισμού, στη βαθιά ανισότητα της ευρωπαϊκής κοινωνίας και στον κατακερματισμό της σε πολλά κομμάτια. Ωστόσο η σύνδεση ανάμεσα στην ευρωπαϊκή υψηλή κουλτούρα και στα στρατόπεδα θανάτου είναι τουλάχιστον αναπάντεχη.

Οι Ευρωπαίοι κατέκτησαν τον κόσμο ενώ διεξήγαν έναν εσωτερικό εμφύλιο πόλεμο ανά τους αιώνες. Η ευρωπαϊκή αυτοκρατορία χτίστηκε πάνω σε μια βάση κινούμενης άμμου. Αποτελεί πραγματικό μυστήριο γιατί η ευρωπαϊκή ενότητα ήταν κάτι τόσο άπιαστο. Η γεωγραφία της Ευρώπης καθιστά την ενότητα δύσκολη. Η Ευρώπη δεν αποτελείται από μια ενιαία, αδιαφοροποίητη περιοχή. Έχει νησιά, χερσονήσους, και χερσονήσους επί χερσονήσων και βουνά που φράσσουν τις χερσονήσους. Έχει θάλασσες και στενά, τεράστιες οροσειρές, βαθιές κοιλάδες και ατέλειωτες πεδιάδες.

Τα ποτάμια της Ευρώπης δεν ρέουν μαζί σε ένα ενιαίο, ενοποιημένο σύστημα, όπως της Αμερικής. Κυλούν ξεχωριστά, χωρίζοντας αντί να ενώνουν.

Καμμία ήπειρος δεν είναι τόσο μικρή και διασπασμένη όσο η Ευρώπη. Μόνο η Αυστραλία είναι μικρότερη, ωστόσο η Ευρώπη σήμερα συνίσταται από πενήντα ανεξάρτητα έθνη (συμπεριλαμβανομένων αυτών της Τουρκίας και του Καυκάσου, για λόγους που θα εξηγήσω αργότερα). Είναι γεμάτη έθνη, και επίσης είναι γεμάτη ανθρώπους. Η πληθυσμιακή πυκνότητα της Ευρώπης είναι εβδομήντα τρεις άνθρωποι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Η πυκνότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι εκατόν δώδεκα άνθρωποι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Η Ασία έχει ογδόντα έξι ανθρώπους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Η Ευρώπη είναι πολυπληθής και κατακερματισμένη.

Η γεωγραφία της Ευρώπης σημαίνει ότι δεν μπορεί να ενοποιηθεί μέσω της κατάκτησης. Σημαίνει ότι μικρά έθνη επιβιώνουν για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ο χάρτης της Ευρώπης το 1000 μ.Χ. είναι παρόμοιος με τον χάρτη της Ευρώπης το 2000. Έθνη υπάρχουν δίπλα σε άλλα έθνη επί μακρόν, με μνήμες αιώνων, που καθιστούν την εμπιστοσύνη και τη συγχώρεση αδύνατες. Συνεπώς, η Ευρώπη είναι ένα μέρος στο οποίο οι πόλεμοι επαναλαμβάνονται αδιάκοπα. Οι πόλεμοι του 20ού αιώνα ήταν διαφορετικοί μονάχα επειδή αυτήν τη φορά η τεχνολογία και η ιδεολογία οδήγησαν στην καταστροφή της ηπείρου.

Η Ευρώπη χωρίζεται σε παραμεθόριους, όπου λαοί, θρησκείες και κουλτούρες συναντιούνται και αναμιγνύονται. Συχνά ενυπάρχουν πολιτικά σύνορα, αλλά οι ίδιες οι παραμεθόριοι είναι πιο μεγάλες και κατά πολλούς τρόπους πιο σημαντικές. Σκεφτείτε τα σύνορα ανάμεσα στο Μεξικό και

στις Ηνωμένες Πολιτείες: είναι μια σαφής γραμμή. Ωστόσο η μεξικανική επιρροή, η γλώσσα και οι άνθρωποι εξαπλώνονται πολύ πιο βόρεια από αυτά τα σύνορα, και ομοίως η αμερικανική κουλτούρα και η επιχειρηματικότητα εξαπλώνονται πολύ πιο νότια. Στο Μεξικό, εκείνοι που ζουν στις πόλεις που συνορεύουν με τις Ηνωμένες Πολιτείες θεωρούνται ότι έχουν απορροφήσει την αμερικανική κουλτούρα, πράγμα που τους καθιστά ξένους για τους υπόλοιπους Μεξικανούς. Η κουλτούρα βόρεια της παραμεθωρίου έχει μεταμορφωθεί από αγγλοσαξονική σε ένα παράξενο μίγμα με δική του γλώσσα, τα ισπανοαγγλικά. Οι άνθρωποι που ζουν κοντά στα σύνορα είναι μοναδικοί, καθώς μερικές φορές μοιράζονται περισσότερα ο ένας με τον άλλον απ' ό,τι με τους συμπατριώτες τους.

Ζω νότια του Ώστιν, στο Τέξας, όπου τα ονόματα των περιοχών είναι αγγλοσαξονικά και γερμανικά – οι Γερμανοί εγκαταστάθηκαν στην περιοχή δυτικά του Ώστιν. Όταν οδηγώ νότια του αυτοκινητόδρομου 35, οι πόλεις έχουν γερμανικά ονόματα, όπως Νιου Μπράουνφελς. Καθώς πλησιάζω στο Σαν Αντόνιο, γίνονται ισπανικά, και μερικές φορές νιώθω σαν να βρίσκομαι στο Μεξικό. Κατά κάποιον τρόπο βρίσκομαι, αλλά τα σύνορα είναι πάνω από εκατόν εξήντα χιλιόμετρα νοτιότερα, και αυτό σημαίνει πολλά.

Η Ευρώπη είναι γεμάτη με τέτοιες παραμεθωρίες, αλλά η πιο σημαντική χωρίζει την ευρωπαϊκή χερσόνησο από την ευρωπαϊκή ηπειρωτική χώρα, τη Δύση από τη Ρωσία. Πρόκειται για μια αχανή περιοχή που περικλείει ολόκληρες χώρες, όπως την Ουκρανία, τη Λευκορωσία και τη Λιθουανία. Κατά τη διάρκεια του περασμένου αιώνα, είδαμε τα πολιτικά σύνορα να μετατοπίζονται βαθιά στη Δύση, με τη Ρωσία να απορροφά την παραμεθώριο, ή τώρα βαθιά στην Ανατολή,

δημιουργώντας ανεξάρτητες χώρες. Όπου κι αν βρίσκονται τα σύνορα σε οποιαδήποτε στιγμή, αυτή είναι μια περιοχή της οποίας οι άνθρωποι έχουν περισσότερα κοινά μεταξύ τους απ' όσα έχουν με τη Ρωσία ή με τη Δύση. Και πράγματι, η λέξη *Ουκρανία* σημαίνει «στην άκρη», ή «παραμεθόριος».

Αυτή δεν είναι η μοναδική παραμεθόριος, παρ' όλο που καθορίζει την ευρωπαϊκή ιστορία. Υπάρχει, επίσης, μια παραμεθόριος ανάμεσα στον γαλλικό και τον γερμανικό κόσμο, που απλώνεται από τη Βόρεια Θάλασσα έως τις Άλπεις. Τα Βαλκάνια είναι η παραμεθόριος ανάμεσα στη Γιουγκοσλαβία και την Τουρκία. Τα Πυρηναία είναι η παραμεθόριος ανάμεσα στην Ιβηρική Χερσόνησο και την υπόλοιπη Ευρώπη. Υπάρχουν και μικρότερες, γύρω από την Ουγγαρία, όπου οι Ούγγροι ζουν υπό τη διακυβέρνηση του ρουμανικού και του σλοβάκικου κράτους. Υπάρχει και μια θαλάσσια παραμεθόριος, θα μπορούσαμε να πούμε – η Μάγχη, που χωρίζει τη Βρετανία από την ευρωπαϊκή ήπειρο. Σε μια τόσο μικρή περιοχή, γεμάτη κόσμο και αρχαίες διαφωνίες, πάντοτε θα υπάρχουν παραμεθόριοι, και πουθενά δεν αποδεικνύεται καλύτερα αυτό απ' ό,τι στην Ευρώπη.

Οι παραμεθόριοι περιοχές είναι τα μέρη όπου οι κουλτούρες αναμιγνύονται και όπου το λαθρεμπόριο αποτελεί ενίοτε μια αξιοσέβαστη επιχείρηση. Αλλά μπορεί, επίσης, να είναι τα μέρη όπου μαίνονται πόλεμοι. Αυτά είναι σημεία ανάφλεξης. Η Ρηνανία τώρα είναι ήσυχη, αλλά δεν ήταν πάντα έτσι. Από το 1871 έχουν ξεσπάσει τρεις πόλεμοι στην έκταση ανάμεσα στον Ρήνο και στις γαλλόφωνες περιοχές. Τότε ήταν σημείο ανάφλεξης επειδή υπήρχαν βαθιά και σοβαρά προβλήματα που χώριζαν τη Γαλλία και τη Γερμανία. Και όταν προκλήθηκε ο σπινθήρας, η περιοχή πήρε φωτιά. Σήμερα, η παραμεθόριος δυτικά της Ρωσίας έχει γίνει σημείο

ανάφλεξης. Έχουν ξεσπάσει φωτιές, αλλά προς το παρόν δεν έχουν εξαπλωθεί παντού και δεν υπάρχει γενικευμένη πυρκαγιά.

Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όλες οι παραμεθόριοι περιοχές της Ευρώπης έγιναν σημεία ανάφλεξης από τα οποία ξεπήδησαν φωτιές, που μάτωσαν και εξαπλώθηκαν. Σπάνιες φορές έχει αντικρίσει ο κόσμος αυτήν τη γενικευμένη πυρκαγιά που ξεκίνησε το 1914 στην Ευρώπη, καταλάγιασε για λίγο και μετά άρχισε να μαίνεται ξανά το 1939. Οι άνθρωποι ήταν πλημμυρισμένοι από τρομερές αναμνήσεις και φόβους, και όταν τα συναισθήματά τους πυροδοτήθηκαν, η παραμεθόριος εξερράγη και όλες οι φωτιές σχημάτισαν μια πύρινη λαίλαπα.

Η Ευρώπη ανοικοδομήθηκε με δυσκολία και με βοήθεια ανέκτησε την κυριαρχία της, χάρη στις ενέργειες άλλων. Από τα ερείπιά της ξεπετάχτηκε μια φράση: «Ποτέ ξανά». Αυτή η φράση αντιπροσωπεύει τη δέσμευση των Εβραίων να διασφαλίσουν ότι δεν θα επιτρέψουν να ξανασυμβεί η σφαγή τους. Οι Ευρωπαίοι, ως σύνολο, δεν χρησιμοποιούν αυτήν τη φράση, αλλά το συναισθηματικό φορτίο της διαμορφώνει οτιδήποτε κάνουν. Όσοι βίωσαν εκείνη την τριακονταετία αναγκάστηκαν μετά να ζήσουν και τον Ψυχρό Πόλεμο, όπου η απόφαση για πόλεμο ή ειρήνη, η απόφαση που θα καθόριζε αν θα ζούσαν ή αν θα πέθαιναν, θα λαμβανόταν στη Μόσχα και την Ουάσιγκτον. Το ότι δεν έγινε τότε πόλεμος στην Ευρώπη αξίζει να το ερευνήσουμε αργότερα, αλλά, καθώς η απειλή υποχωρούσε, οι Ευρωπαίοι δεσμεύτηκαν ότι αυτά τα τριάντα ένα χρόνια δεν θα επαναλαμβάνοντο στο μέλλον. Έτσι παραχώρησαν την αυτοκρατορία τους, τη δύναμή τους, ακόμη και τη σημασία τους κατά κάποιον τρόπο, προκειμένου

να μη βιώσουν ποτέ ξανά τον τρόμο εκείνων των χρόνων, ούτε να βρεθούν στην άκρη του γκρεμού, όπως συνέβη κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Ο θεσμός που δημιουργήθηκε για να κρατήσει τον εφιάλτη τους μακριά ήταν η Ευρωπαϊκή Ένωση, με σκοπό να συνδέσει στενά τα ευρωπαϊκά κράτη σε ένα τόσο επιτυχές εγχείρημα, ώστε κανένα να μην έχει λόγο να διαλύσει την ειρήνη ή να φοβάται το άλλο. Κατά ειρωνεία της τύχης, η Ευρώπη πάσχιζε για αιώνες να ελευθερώσει έθνη από την καταπίεση άλλων εθνών και να επιτύχει την εθνική κυριαρχία και τον εθνικό αυτοπροσδιορισμό. Οι Ευρωπαίοι δεν θα εγκατέλειπαν αυτήν την ηθική υποχρέωση, παρ' όλο που είχαν δει πού μπορεί να τους οδηγούσε η εις άτοπον απαγωγή. Στόχος τους ήταν η διατήρηση της κυριαρχίας όλων, αλλά περιορισμένη με τέτοιον τρόπο ώστε να μην μπορεί να τους τη στερήσει κανείς. Ο ύμνος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η *Ωδή στη Χαρά* του Μπετόβεν, αποκαθαρμένη από την ειρωνεία της.

Το πιο σημαντικό ερώτημα παγκοσμίως είναι το αν η σύγκρουση και ο πόλεμος έχουν εξαλειφθεί στ' αλήθεια ή αν αυτό είναι απλώς ένα διάλειμμα, μια ελκυστική ψευδαίσθηση. Η Ευρώπη είναι η πιο εύπορη ήπειρος στην υφήλιο· το συλλογικό ΑΕΠ της είναι μεγαλύτερο από των Ηνωμένων Πολιτειών. Γειτνιάζει με την Ασία, τη Μέση Ανατολή και την Αφρική. Άλλη μια σειρά από πολέμους θα άλλαζε όχι μόνο την Ευρώπη, αλλά και όλο τον κόσμο. Η απάντηση στο ερώτημα αν η Ευρώπη έχει ξεπεράσει όχι μόνο εκείνη την τριακονταετία, αλλά και τη μακρά χιλιετία συγκρούσεων που προηγήθηκε, βρίσκεται στο επίκεντρο κάθε μελλοντικής θεώρησης.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο έγραψα το παρόν βιβλίο. Από πολλές απόψεις, αυτό είναι το θέμα που έχει

διαμορφώσει τη ζωή μου και τις σκέψεις μου. Γεννήθηκα στην Ουγγαρία το 1949, από γονείς γεννημένους το 1912 και το 1914. Η οικογένειά μου διήλθε μέσα από τον τρόπο και τη φρίκη της Ευρώπης όχι μόνο σε αυτά τα τριάντα χρόνια, αλλά και στα επόμενα. Φύγαμε από την Ευρώπη επειδή οι γονείς μου ήταν πεπεισμένοι ότι υπήρχε μια βαθιά διαφθορά στην ευρωπαϊκή ψυχή, η οποία μπορούσε να μείνει κρυμμένη για λίγο, αλλά στο τέλος θα αποκαλυπτόταν. Ως Αμερικανός, ζούσα σε έναν κόσμο όπου όλα τα πράγματα είναι αποτέλεσμα αποφάσεων. Ως Ευρωπαίος, ζούσα σε έναν κόσμο όπου οι αποφάσεις δεν σημαίνουν τίποτε όταν σε καταπλακώνει η χιονοστιβάδα της ιστορίας. Ως Αμερικανός, έμαθα να έρχομαι αντιμέτωπος με τον κόσμο. Ως Ευρωπαίος, έμαθα να τον αποφεύγω. Η έρευνά μου για την απάντηση στον γρίφο της Ευρώπης προέκυψε απ' ευθείας από τις συζητήσεις των γονιών μου γύρω από το τραπέζι και από τους ήχους των εφιαλτών τους τη νύχτα. Η δική μου κρίση ταυτότητας –ένας όρος που σας δείχνει ήδη πόσο Αμερικανός είμαι τώρα– προκλήθηκε από το γεγονός ότι ο τρόπος που προσεγγίζει ένας Ευρωπαίος τη ζωή είναι τελείως διαφορετικός από τον τρόπο του Αμερικανού. Ήμουν και τα δύο, επομένως ποιός ήμουν; Έχω συμπυκνώσει όλο αυτό σε ένα και μόνο ερώτημα: Η Ευρώπη έχει αλλάξει στ' αλήθεια ή η μοίρα της είναι να λοιδορείται διαρκώς από την *Ωδή στη Χαρά*;

Ως νεαρός επέλεξα να σπουδάσω πολιτική φιλοσοφία, επειδή ήθελα να έρθω αντιμέτωπος με αυτό το ερώτημα στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο. Στο μυαλό μου, τα πιο θεμελιώδη ζητήματα της ανθρώπινης κατάστασης είναι, εν τέλει, πολιτικά. Η πολιτική αφορά το κοινωνικό σύνολο – τις υποχρεώσεις, τα δικαιώματα, τους εχθρούς και τους φίλους που

σου δίνει ένα κοινωνικό σύνολο. Η φιλοσοφία είναι μια ανάλυση των πιο φυσιολογικών πραγμάτων. Σε αναγκάζει να αντιμετωπίσεις το οικείο και να ανακαλύψεις ό,τι είναι ξένο. Για εμένα, ήταν το μονοπάτι προς την κατανόηση.

Η ζωή δεν είναι ποτέ τόσο απλή. Στο πανεπιστήμιο επικεντρώθηκα στη γερμανική φιλοσοφία. Όντας εβραίος, ήθελα να καταλάβω τους ανθρώπους που μπορούσαν να σκοτώνουν παιδιά εν ονόματι μιας εθνικής πολιτικής. Αλλά ήταν η εποχή του Ψυχρού Πολέμου, και ήξερα ότι, στην πραγματικότητα, το ευρωπαϊκό ζήτημα τώρα ήταν το σοβιετικό ζήτημα, και οι Σοβιετικοί είχαν επηρεάσει τη ζωή μου σχεδόν το ίδιο με τους Γερμανούς. Ο Καρλ Μαρξ έμοιαζε να είναι το τέλει σημείο εκκίνησης. Κι εφ' όσον αυτό που ονομαζόταν Νέα Αριστερά (κομμουνιστές που μισούσαν τον Στάλιν) βρισκόταν στο αποκορύφωμά της, επέλεξα να τη μελετήσω.

Κατά τη διάρκεια της μελέτης μου επέστρεψα στην Ευρώπη πολλές φορές κι έκανα στενούς φίλους από την ευρωπαϊκή Νέα Αριστερά. Ήθελα να κατανοήσω τους φιλοσόφους της –τον Αλτουσέρ, τον Γκράμσι, τον Μαρκούζε–, αλλά δεν μπορούσα να καθίσω στη βιβλιοθήκη. Συνέβαιναν πάρα πολλά έξω. Για τους περισσότερους, η Νέα Αριστερά ήταν ένας τρόπος να βρουν κοπέλες, ένα κοινωνικό κίνημα της μόδας. Για μια μικρότερη ομάδα ήταν μια πολύ σοβαρή προσπάθεια να καταλάβουν τον κόσμο και να βρουν τον τρόπο να τον αλλάξουν. Για μια χούφτα άτομα αποτέλεσε δικαιολογία και υποχρέωση να χρησιμοποιήσουν βία.

Συχνά ξεχνάμε ότι η Ευρώπη, τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, είχε γίνει εξαιρετικά βίαιη, και ότι η τρομοκρατία υπήρχε και πριν από την Αλ Κάιντα. Στις πιο πολλές ευρωπαϊκές χώρες δημιουργήθηκαν θύλακες τρομοκρατών, που δολοφονούσαν ή απήγαν ανθρώπους και ανατίναζαν κτίρια.

Η τρομοκρατική Αριστερά υπήρχε και στις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά σε μικρότερο βαθμό. Αυτές οι περιορισμένες ομάδες με γοήτευαν περισσότερο – η ανάδυση της πολιτικής βίας στην Ευρώπη στο πλαίσιο ενός κινήματος που περιστασιακά μιλούσε για ταξική πάλη, αλλά δεν το εννοούσε.

Μια τακτική που έκανε την εμφάνισή της ήταν ο τραυματισμός των εχθρών στα γόνατα. Να τους πυροβολούν, δηλαδή, εκεί. Δεν μπόρεσα να καταλάβω ποτέ αν το να σακατεύεις κάποιον, αντί να τον σκοτώνεις, ήταν μια πράξη καλοσύνης ή σκληρότητας. Για εμένα, αυτοί ήταν οι άνθρωποι που έπρεπε να προσέχω, επειδή στο μυαλό μου ήταν οι κληρονόμοι της τριακονταετίας. Ήταν εκείνοι που πήραν τις ηθικές υποχρεώσεις τους σοβαρά και απέρριψαν τις αξίες του κοινωνικού συνόλου, κάτι που τους έδωσε το ελεύθερο να κάνουν τρομερά πράγματα. Όταν συνάντησα μερικούς, πρόσεξα ότι, στην πραγματικότητα, δεν περίμεναν να αλλάξει τίποτε. Η δράση τους είχε τις ρίζες της στην καθαρή οργή για τον κόσμο στον οποίο γεννήθηκαν, και στην περιφρόνηση για εκείνους που ζούσαν συνηθισμένες ζωές. Έβλεπαν το κακό σε αυτούς τους ανθρώπους και αυτοανακηρύχτηκαν εκδικητές.

Ο χρόνος που πέρασα μαζί τους με έκανε να νιώσω ακόμη πιο άβολα με την αυξανόμενη αυτοπεποίθηση των Ευρωπαίων ότι είχαν αφήσει πίσω τους το παρελθόν. Μου φαινόταν όπως ο καρκίνος, όταν ο χειρουργός αφήνει από αβλεψία μερικά κύτταρα, και η ασθένεια επανεμφανίζεται υπό τις κατάλληλες περιστάσεις. Τη δεκαετία του 1990, σε δύο περιοχές της Ευρώπης, τα Βαλκάνια και τον Καύκασο, ξέσπασαν πόλεμοι. Οι Ευρωπαίοι απέρριψαν αυτούς τους πολέμους θεωρώντας ότι δεν τους αντιπροσωπεύουν. Απέρριψαν τους αριστεριστές τρομοκράτες θεωρώντας ότι δεν τους

αντιπροσωπεύουν. Σήμερα απορρίπτουν τους ακροδεξιούς τραμπούκους θεωρώντας ότι δεν τους αντιπροσωπεύουν. Η συγκεκριμένη άποψη, αντιπροσωπευτική της υπερηφάνειας και της αυτοπεποίθησης της Ευρώπης, μπορεί να είναι σωστή, αλλά αυτό δεν είναι αυταπόδεικτο.

Τώρα ζούμε τη δοκιμασία της Ευρώπης. Όπως όλοι οι ανθρώπινοι θεσμοί, έτσι και η Ευρωπαϊκή Ένωση βιώνει μια περίοδο έντονων προβλημάτων, κυρίως οικονομικών προς το παρόν. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ιδρύθηκε για «την ειρήνη και την ευημερία». Αν η ευημερία εξαφανιστεί, ή αν εξαφανιστεί σε κάποια κράτη, τί θα συμβεί με την ειρήνη; Παρατηρώ ότι η ανεργία σε αρκετές νοτιοευρωπαϊκές χώρες βρίσκεται τώρα στα ίδια ή υψηλότερα ποσοστά απ' ό,τι στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης. Τί σημαίνει αυτό;

Τούτο είναι το θέμα του παρόντος βιβλίου. Εν μέρει ασχολείται με την έννοια της ευρωπαϊκής μοναδικότητας, με την ιδέα ότι οι Ευρωπαίοι έχουν λύσει τα προβλήματα της ειρήνης και της ευημερίας που ο υπόλοιπος κόσμος δεν έχει λύσει. Αυτό μπορεί να είναι αλήθεια, αλλά χρήζει συζήτησης. Αν η Ευρώπη δεν είναι μοναδική και αντιμετωπίζει προβλήματα, τί θα επακολουθήσει;

Το ερώτημα τίθεται σε δύο σκέλη. Πρώτον, γιατί ήταν η Ευρώπη το μέρος στο οποίο ο κόσμος ανακάλυψε και μεταμόρφωσε εαυτόν; Πώς έγινε αυτό; Δεύτερον, δεδομένης της λαμπρότητας του ευρωπαϊκού πολιτισμού, ποιά ήταν η ατέλεια της Ευρώπης που την οδήγησε στην τριακονταετία; Από πού προήλθε; Τέλος, όταν θα έχουμε εξετάσει όλα αυτά τα πράγματα, μπορούμε να συλλογιστούμε όχι μόνο το μέλλον της Ευρώπης, αλλά και τα πιθανά σημεία ανάφλεξης σε αυτήν.

Αν η Ευρώπη έχει ξεπεράσει τις αιματοχυσίες της, αυτά είναι σημαντικά νέα. Αν δεν τις έχει ξεπεράσει, αυτά είναι ακόμη πιο σημαντικά νέα. Ας ξεκινήσουμε εξετάζοντας τί σήμαινε να είσαι Ευρωπαίος τα τελευταία πεντακόσια χρόνια.

Ενα σημαντικό καινούργιο βιβλίο γεωπολιτικών ανακατατάξεων, από τον συγγραφέα και γεωπολιτικό οραματιστή Τζορτζ Φρήντμαν που καταθέτει μια πολύ τολμηρή άποψη για τα επερχόμενα γεγονότα στην Ευρώπη και στην Ανατολή. Το προκλητικό αυτό έργο εξετάζει τα κρίσιμα «σημεία ανάφλεξης» –τις περιοχές στις οποίες έχουν ξεσπάσει, τόσο κατά το παρελθόν, όσο και πρόσφατα, εντάσεις καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας– και αιτιολογεί γιατί είναι αναπόφευκτο να λάβει χώρα ξανά μια ανεξέλεγκτη σύγκρουση μεγάλης έκτασης.

**«ΥΠΑΡΧΕΙ ΕΝΑΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ,
ΟΤΑΝ ΒΡΙΣΚΕΣΑΙ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟΝ ΤΖΟΡΤΖ ΦΡΗΝΤΜΑΝ,
ΝΑ ΤΟΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΕΙΣ
ΣΑΝ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΜΑΓΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ!»**

THE NEW YORK TIMES MAGAZINE

EN 972

ΕΝΑΛΙΟΣ

Σόλωνος 136, 106 77 Αθήνα

Τηλ.: 210 3829339-210 3803925

www.enalios.gr

